

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

MARKAZIY BANKNING HUKUMAT BILAN MUNOSABATLARI.

Ko`chimov Kozimbek – student,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Abduvahobov Shaxzod Xolmo'min o'g'li– assistent,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlar, ularning vakolatlari, mas'uliyatlari va o'zaro ta'sir doiralari batafsil muhokama qilinadi. Markaziy bank mustaqilligi tushunchasi, uning turli jihatlari va nazariy asoslari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy asoslar, shuningdek, ushbu munosabatlarning amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Maqolada iqtisodiy siyosatning samarali amalga oshirilishi uchun ikki institut o'rtasidagi munosabatlarning ahamiyati va ularning o'zaro hamkorligi zaruriyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: markaziy bank, hukumat, munosabatlar, mustaqillik, huquqiy asoslar, pul-kredit siyosati, iqtisodiy siyosat, hamkorlik.

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются отношения между центральным банком и правительством, их полномочия, обязанности и сферы взаимного влияния. Анализируется концепция независимости центрального банка, ее различные аспекты и теоретические основы. Кроме того, рассматриваются правовые основы, регулирующие отношения между центральным банком и правительством, а также практические аспекты этих отношений. В статье подчеркивается важность отношений между двумя институтами и необходимость их взаимного сотрудничества для эффективной реализации экономической политики.

Ключевые слова: центральный банк, правительство, отношения, независимость, правовые основы, денежно-кредитная политика, экономическая политика, сотрудничество.

Annotation : This article provides a comprehensive discussion on the relationship between the central bank and the government, their respective powers, responsibilities, and spheres of mutual influence. It analyzes the concept of central bank independence, its various aspects, and theoretical foundations. Additionally, the legal framework governing the relationship between the central bank and the government, as well as the practical aspects of this relationship, are examined. The article emphasizes the importance of the relationship between the two institutions and the necessity of their mutual cooperation for the effective implementation of economic policies.

Keywords: central bank, government, relations, independence, legal framework, monetary policy, economic policy, cooperation.

Markaziy bank har bir mamlakatning moliya-kredit tizimida muhim o'rin tutadi. U mamlakatning pul-kredit siyosatini belgilash va amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Markaziy banklar

iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlash, inflyatsiyani nazorat qilish va moliya tizimining barqarorligini qo'llab-quvvatlash kabi vazifalarni bajaradi.

Markaziy banklar odatda hukumatdan mustaqil hisoblanadi va boshqa tijorat banklaridan farqli ravishda foyda ko'rishni maqsad qilmaydi. Ularning asosiy maqsadi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va aholining ishonchini saqlab qolishdir. Shu bilan birga, markaziy banklar hukumat bilan yaqindan hamkorlik qiladi va iqtisodiy siyosatni shakllantirish jarayonida muhim rol o'ynaydi.

Markaziy banklar bir qancha vazifalarni bajaradi, jumladan:

1. Pul muomalasini tartibga solish: Markaziy bank mamlakatdagi pul muomalasini nazorat qiladi va yangi pul belgilarini muomalaga chiqaradi. U pulning qadrsizlanishini oldini olish uchun zarur choralarni ko'radi.
2. Banklar banki sifatida faoliyat yuritish: Markaziy bank boshqa tijorat banklariga zaxira sifatida xizmat qiladi va ularning moliyaviy barqarorligini nazorat qiladi. U tijorat banklariga qarzlarni berish va depozitlarni qabul qilish huquqiga ega.
3. Pul-kredit siyosatini belgilash: Markaziy bank mamlakatning pul-kredit siyosatini belgilaydi va uni amalga oshirish uchun turli vositalardan foydalanadi, masalan, qayta moliyalash stavkasini o'zgartirish, majburiy zaxiralar me'yorini belgilash va ochiq bozordagi operatsiyalarni amalga oshirish.
4. Valyuta siyosatini yuritish: Markaziy bank mamlakatning valyuta siyosatini belgilaydi va milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash uchun zarur choralarni ko'radi. U xorijiy valyuta zaxiralarini boshqaradi va valyuta bozorida operatsiyalarni amalga oshiradi.
5. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash: Markaziy bank moliya tizimining barqarorligini nazorat qiladi va moliyaviy inqirozlarning oldini olish choralari ko'radi. U moliya muassasalarining faoliyatini nazorat qiladi va ularning moliyaviy holatini baholaydi.
6. Hukumat bilan hamkorlik qilish: Markaziy bank hukumat bilan yaqindan hamkorlik qiladi va iqtisodiy siyosat masalalarida maslahat beradi. U davlat qarzlarni boshqarishda ham rol o'ynaydi.

Markaziy banklar mustaqil bo'lishiga qaramay, ular hukumat bilan yaqin munosabatda bo'ladi va iqtisodiy siyosatni shakllantirish jarayonida faol ishtirok etadi. Markaziy bank mustaqilligi bu uni siyosiy ta'sirlardan himoya qilish va uning qarorlarining ob'ektivligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, markaziy bank hukumat bilan munosabatlarni tartibga soluvchi qonunlar va me'yoriy hujjatlarga amal qiladi.

Markaziy bank mustaqilligi tushunchasi pul-kredit siyosatini belgilash va amalga oshirishda markaziy bankka berilgan mustaqillik darajasini anglatadi. Bu markaziy bankning qarorlarini tashqi ta'sirlardan, ayniqsa, siyosiy ta'sirlardan himoya qilishga qaratilgan. Markaziy bank mustaqilligining asosiy maqsadi pul-kredit siyosatining uzoq muddatli maqsadlariga erishishni ta'minlashdir.

Markaziy bank mustaqilligi tushunchasi turli xil jihatlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, institut mustaqilligi markaziy bankni hukumatdan alohida tashkilot sifatida ko'rib chiqadi. Ikkinchidan, funksional mustaqillik markaziy bankka pul-kredit siyosatini mustaqil ravishda belgilash va amalga oshirish vakolatini beradi. Uchinchidan, ijroiya mustaqillik markaziy bank rahbariyatini tayinlash va iste'foga chiqarish tartibini belgilaydi. Nihoyat, moliyaviy mustaqillik markaziy bankka moliyaviy resurslarni boshqarish imkonini beradi.

Markaziy bank mustaqilligi nazariyasi XX asrning 90-yillarida keng tarqaldi. Bu davr davomida ko'plab mamlakatlar markaziy banklariga sezilarli darajada mustaqillik berdilar. Buning sababi, markaziy bank mustaqilligi inflyatsiyaga qarshi kurashishda samarali vosita ekanligiga ishonch

paydo bo'lganligi edi. Shuningdek, mustaqil markaziy banklar iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy inqirozlarning oldini olishda muhim rol o'ynashi mumkinligi tan olindi. Ammo, markaziy bank mustaqilligining yuqori darajasi ayni vaqtda uning hisobdorligini ham talab qiladi. Markaziy bank faoliyati oshkorlik va shaffoflik tamoyillariga asoslanishi kerak. U o'z qarorlarini tushuntirishi va maqsadlariga erishishi yuzasidan jamiyat oldida javobgar bo'lishi lozim.

Shu bilan birga, markaziy bank mustaqilligi mutlaq emas. Markaziy bank hukumat bilan yaqin hamkorlikda ishlaydi va iqtisodiy siyosatni shakllantirish jarayonida faol rol o'ynaydi. Ular o'rtasidagi munosabatlar qonunlar va me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Mustaqillik markaziy bankni siyosiy ta'sirlardan himoya qilishga qaratilgan, ammo u hukumat bilan muloqot qilish va iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirish imkoniyatini inkor etmaydi.

Markaziy bank mustaqilligi tushunchasi pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka erishishga xizmat qiladi. Ammo, u markaziy bankning hisobdorligi va hukumat bilan o'zaro munosabatlarini ham nazarda tutadi.

Markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlar mamlakatning iqtisodiy siyosatini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Bu munosabatlar bir tomondan, markaziy bankning mustaqilligini ta'minlash uchun zarur bo'lsa, boshqa tomondan, iqtisodiy siyosatning samaradorligi uchun ularning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlarning ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. Iqtisodiy siyosat muvofiqlashtirish: Markaziy bank va hukumat iqtisodiy siyosatni shakllantirishda o'zaro kelishuvi lozim. Chunki pul-kredit siyosati va fiskal siyosat bir-biriga ta'sir qiladi. Ularning muvofiqlashtirish orqali iqtisodiy siyosatning samaradorligi oshadi.
2. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash: Markaziy bank moliyaviy barqarorlik uchun javobgar bo'lsa, hukumat moliyaviy inqirozlarning oldini olish choralari ko'rish kerak. Bu borada ular o'zaro hamkorlik qilishlari muhimdir.
3. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sir: Markaziy bankning pul-kredit siyosati va hukumatning fiskal siyosati makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, masalan, inflyatsiya, ish bilan bandlik va iqtisodiy o'sishga ta'sir qiladi. Shu bois, ularning o'zaro munosabatlari bu ko'rsatkichlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.
4. Xalqaro maydonlarda hamkorlik: Markaziy bank va hukumat xalqaro tashkilotlar va chet el davlatlari bilan aloqalarni mustahkamlashda o'zaro hamkorlik qilishlari lozim. Bu xorijiy investitsiyalar va moliyaviy yordam jalb qilish uchun muhimdir.
5. Qonunchilik jarayonlari: Markaziy bank faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar va me'yoriy hujjatlar hukumat tomonidan ishlab chiqiladi. Shu bois, ularning o'zaro munosabatlari bu jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi.
6. Oshkorlik va shaffoflik: Markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlar oshkorlik va shaffoflik tamoyillariga amal qilishi lozim. Bu jamiyatning ularning faoliyatiga ishonchini oshiradi.

Shu bilan birga, markaziy bank mustaqilligini ta'minlash uchun uning hukumatdan muayyan darajada mustaqil bo'lishi ham muhimdir. Bu markaziy bankni siyosiy ta'sirlardan himoya qiladi va uning qarorlarining ob'yektivligini kafolatlaydi. Ammo, bu mustaqillik hukumat bilan o'zaro munosabatlarni inkor etmaydi, balki ularning samarali hamkorligiga xizmat qiladi.

Markaziy bank mustaqilligi masalasi XX asrning oxirlarida iqtisodchilar va davlat arboblari tomonidan keng muhokama qilina boshlandi. Ushbu davr mobaynida markaziy banklarning

mustaqilligi nazariyasi rivojlandi va u mamlakatlarning pul-kredit siyosatiga ta'sir ko'rsata boshladi. Markaziy bank mustaqilligining nazariy asoslari quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

1. Tashqi ta'sirlardan himoyalaniish: Markaziy bank mustaqilligi unga tashqi ta'sirlardan, ayniqsa siyosiy ta'sirlardan himoya bo'lishga imkon beradi. Bu markaziy bankning qarorlarining ob'yektivligini ta'minlaydi va uzoq muddatli maqsadlarga erishishga ko'maklashadi.

2. Maqsadlar to'qnashuvi nazariyasi: Bu nazariyaga ko'ra, hukumat va markaziy bank maqsadlari o'rtasida ziddiyat mavjud. Hukumat odatda qisqa muddatli iqtisodiy o'sish va bandlikni rag'batlantirish bilan qiziqadi, markaziy bank esa uzoq muddatli narx barqarorligini ta'minlashga harakat qiladi. Markaziy bank mustaqilligi bu ziddiyatlarni bartaraf etishga yordam beradi.

3. Ishonchlilik nazariyasi: Ushbu nazariya mustaqil markaziy bankning inflyatsiyaga qarshi kurashish borasidagi ishonchliligi yuqori ekanligini ta'kidlaydi. Markaziy bank mustaqilligi uning obro'sini oshiradi va iqtisodiy subyektlarning unga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

4. Kredit-pulga nisbatan kuchli bog'liqlik: Markaziy bank kredit berish va pul muomalasini tartibga solish vazifalarini bajaradi. Agar markaziy bank hukumatga bog'liq bo'lsa, hukumat markaziy bankdan o'z qarzlarini moliyalashtirish uchun foydalanishi mumkin. Bu esa inflyatsiyaga olib keladi. Shu bois, markaziy bank mustaqilligi kredit-pulga nisbatan kuchli bog'liqlikni kamaytiradi.

5. O'zaro nazorat nazariyasi: Bu nazariya markaziy bank mustaqilligini hukumat va parlament ustidan nazoratni ta'minlash vositasi sifatida ko'radi. Mustaqil markaziy bank iqtisodiy siyosatning hukumat tomonidan suiiste'mol qilinishing oldini oladi.

Shunday qilib, markaziy bank mustaqilligining nazariy asoslari uning inflyatsiyani nazorat qilish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy tizimning barqarorligini qo'llab-quvvatlashdagi rolini asoslaydi. Bu nazariyalar markaziy banklarni hokimiyatning turli sohalari orasidagi muvozanatni ta'minlash vositasi sifatida ham talqin qiladi.

Markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlar, ularning vakolatlari va mas'uliyatlari tegishli qonunlar va me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Bu huquqiy asoslar mamlakatning iqtisodiy siyosatini shakllantirish va amalga oshirishdagi ushbu ikki asosiy institutning rollarini aniq belgilaydi.

Markaziy bankning asosiy qonuniy asosi odatda "Markaziy bank to'g'risida"gi qonun hisoblanadi. Bu qonun markaziy bankning maqsadlari, vazifalari, tashkiliy tuzilmasi, mustaqillik darajasi, hisobdorligi va boshqaruv tizimini belgilaydi. Shuningdek, u markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlarning asosiy printsiplarini o'rnatadi.

Bundan tashqari, markaziy bank faoliyatini tartibga soluvchi boshqa qonunlar va me'yoriy hujjatlar ham mavjud bo'lishi mumkin. Masalan, "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonun, "Pul muomalasi to'g'risida"gi qonun, "Xorijiy valyutani tartibga solish to'g'risida"gi qonun va boshqalar shular jumlasidandir.

Ushbu qonunlar va me'yoriy hujjatlar markaziy bankning vakolatlarini, funksiyalarini va javobgarligini aniq belgilaydi. Jumladan, ular markaziy bankning:

- Pul-kredit siyosatini belgilash va amalga oshirish;
- Pul muomalasini tartibga solish;
- Banklar banki sifatida faoliyat yuritish;
- Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash;
- Valyuta siyosatini yuritish;
- Davlat qarzlarini boshqarish;

kabi vakolatlari va vazifalarini belgilaydi.

Shuningdek, ushbu huquqiy asoslar markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlarni ham tartibga soladi. Ular markaziy bankning hukumat oldidagi hisobdorligini, hukumat bilan o'zaro hamkorlik qilish tartibini, moliyaviy resurslarni boshqarish va boshqa masalalarni belgilaydi.

Huquqiy asoslarda markaziy bank mustaqilligining darajasi ham aniq ko'rsatiladi. Bu mustaqillik institut, funksional, ijroiya va moliyaviy mustaqillikni o'z ichiga olishi mumkin. Markaziy bank mustaqilligi darajasi mamlakatning iqtisodiy va siyosiy holatiga qarab farq qiladi.

Shu bilan birga, huquqiy asoslar markaziy bank faoliyatidagi oshkoralik va shaffoflik talablarini ham belgilaydi. Ushbu talablar markaziy bankning hisobdorligi va jamiyat ishonchini qozonishga xizmat qiladi.

Markaziy bank va hukumat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy asoslar ularning vakolatlari, mas'uliyatlari, o'zaro munosabatlari va mustaqillik darajasini belgilaydi. Bu huquqiy asoslar iqtisodiy siyosatning samarali amalga oshirilishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA INTERNET MANBAALARI

1. O'zbekiston Respublikasining qonuni. O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti I. KARIMOV, Toshkent sh., 1995 yil 21 dekabr, 154-I-son
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, II. 2022 ЙИЛДА БАНК ТИЗИМИ РИВОЖЛАНИШИ ВА МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИ, Тошкент 2023
3. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Possibilities of Increasing the Activity of Banks in the Securities Market, Journal of Advanced Research and Scientific Progress (JARSP), Volume 02 Issue: 03/2023 ISSN: 2751-7551 (159-162)
4. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Analysis of Existing Management Mechanisms and Assessment Methods of The Bank's General Financial Risk, Journal of Intellectual Property and Human Rights, Volume:02 Issue: 05/ May-2023, ISSN:2720-6882 (227-231)
5. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Improvement of Investment Activities in the Service Sector, Journal of Innovative Studies of Engineering Science (JISES), Volume:02 Issue:03/2023 (53-58)
6. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Factors Causing Credit Risks in Commercial Banks and Their Assessment, Journal of Intellectual Property and Human, Volume:02 Issue:05/May-2023 ISSN:2720-6882 (221-226)
7. Sharipova N. D., Asadova S. D. THE ROLE OF BANKS IN THE MODERN MONETARY SYSTEM //Procedia of Theoretical and Applied Sciences. – 2023. – Т. 6. – С. 55-62.
8. Шарипова Н.Д., Чориев Я.А. СТРАХОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ //International Journal of Advanced Research in Education, Technology and Management. - 2023- Т.2. - С. 92-99.
9. Sharipova N. D., Jurayev I. S. THEORETICAL FOUNDATIONS OF MONETARY POLICY// INTERNATIONAL JOURNAL OF INNOVATIONS IN ENGINEERING RESEARCH AND TECHNOLOGY. – 2023. -Т. 10. -С. 171-173.
10. Sharipova N. D., Aliboyev L.Sh. THE IMPORTANCE OF ANTI-INFLATIONARY POLICY AND INFLATION TRADING IN UZBEKISTAN// INTERNATIONAL

11. Tursunov, F. M. (2023). TIJORAT BANKLARIDA MASOFAVIY BANK
12. XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI
13. BARTARAF ETISH AHAMIYATI. SCHOLAR, 1(30), 75–81.
14. Tursunov Faridun Mustafoyevich. (2023). OPPORTUNITIES FOR REMOTE BANKING SERVICES TO GROW IN REPUBLIC OF UZBEKISTAN’S COMMERCIAL BANKS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(11), 4–7.
15. Каримова А.М., Махсудов О.Ш. Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan / Яшил иқтисодиёт ва тараққиёт журналі, 2023-йил, октябрь, 10-сон, 79-83.
16. Ниязов З. Д., Махсудов О.Ш. Investment attractiveness of the enterprise, as well as factors influencing its development in the economy of Uzbekistan./ Иқтисодиёт, молия ва инновациялар халқаро илмий журналі, декабрь 29, 2023 1(4) сон, 47-55.
17. Каримова А.М., Ниязов З. Д. Махсудов О.Ш. Кредитная поддержка инновационного развития / SCHOLAR 1(32) сон, ноябрь 2023, 171-179.
18. www.wikipedia.org -Eensiklopediya.
19. www.arxiv.uz - Ма'lumotlar ombori.
20. www.cbu.uz - O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.